

CAL 2301 – SOSYAL DÜŞÜNCELER TARİHİ

10. hafta: Post-Endüstriyel Toplum ve Postmodern Sosyal Teori

Endüstri Toplumu ve Sosyal Teori

- Sosyal teorinin kapsayıcılık kazanmasında ve odağında modern/endüstri toplumları vardır.
- Modern/endüstri toplumlarının nitelikleri ve karmaşıklığı sosyal teorinin niteliğine sirayet etmiştir.
- Sosyal teorinin odaklandığı konuların çoğu, örneğin rasyonalizm sorunu veya kapitalizm sorunu, modern / endüstri toplumlarının üretim sistemiyle yakından ilgilidir.

Endüstri Toplumu ve Sosyal Teori

- Diğer tüm teorik sorunlar yine bir şekilde endüstriyel üretim sistemiyle ilgiliydi. Örneğin kentleşme, bürokrasi vs.
- Özellikle teknolojik gelişmeler ve bunun yarattığı sorunlar da bir şekilde sosyal teorinin odaklandığı meselelerdi.
- Sosyal teori, başlangıçta endüstriyel örgütlenmenin nimetlerini ön plana çıkarırken; 20.yy'ın ilk yarısından itibaren genel bir karamsarlığın varolduğundan bahsedilmelidir.

Endüstri Toplumu ve Sosyal Teori

- Yine temel tartışmalarda örneğin faillik sorunu büyük oranda, yerleşik endüstriyel ilişkileri çerçeve kabul ediyordu.
- Bu bakımdan ortodoksi olan İşlevselcilik, endüstriyel üretim tarzının sonuçlarına sıkı sıkıya bağlıydı.
- Ayrıca bu konuda bir takım ön kabuller mevcuttu. Örneğin ulus devlet, kentleşmiş toplum, formel ilişkilerin yerleşmesi vs.

Post-Endüstriyel Toplum Teorisi

- 1960'ların sonunda, modern/endüstriyel örgütlenmenin krize girdiği ve yapılanma tarzının çağcıl toplumu anlatamadığı ileri sürülmüştür.
- Bu dönemde Bell, Lipset, Aron ve Dahrendorf gibi sosyologlar, yeni gelişmeleri anlama bakımından işlevselciliğin statik; Marksizmin ise ideolojik katılığı ile anlaşılamayacağını ileri sürdüler.
- Bu isimler farklı ve birbiriyle kimi zaman çelişen yorumlara sahip olsalar da, yeni toplumun endüstriyel biçimlerden farklı nitelikler gösterdiğini düşünüyorlardı.

Post-Endüstriyel Toplum Teorisi

- Bu toplum, mülkiyet üzerinden temellenen sınıfsal çatışmanın önemini kaybettiği ileri sürülmüştür.
- Bu çatışmanın yerine, bilgi (enformasyon) sahibi olmanın getirdiği farklılıklar almaktadır.
- Geleneksel iktisadi aktörlerin(girişimciler, bağımlı yöneticiler, işçiler) yerini bilim adamları ve uzmanlardan oluşan “yeni sınıflar” almaktadır.

Post-Endüstriyel Toplum Teorisi

- Bu yeni yapı ve ilişkiler, işlevselciliğin varsaydığı gibi egemen bir öge tarafından örgütlenmiş ve sistematik bir bütünleşme kurmuş değildir.
- Farklı alanlar arasında kopukluk mevcuttur. Örneğin ekonomik etkinlik rasyonalite ilkesi etrafında örgütlenirken, kültür anti-rasyonel ilkeler etrafında şekillenebilir (tüketim kültürü).

Post-Endüstriyel Toplum Teorisi

- Emek üzerine yapılan tartışmalar, endüstri toplumu teorilerinde genellikle homojenlik tezi üzerine yapılmaktadır.
- Ancak post-endüstriyel toplum teorilerinde, emek birimlerinin beyaz yakalı – mavi yakalı esaslı olmak üzere çok parçalı bir yapıda ele alınmaktadır.

Post-Endüstriyel Toplum Teorisi Eleştirisi

- Bilgi (enformasyon) kavramının rolü abartılmıştır.
- Profesyonel sınıfların, sonunda piyasa ve kâr güdüsünün yerini alacağı tezinin aksi kanıtlar mevcuttur.
- Piyasa güçlerinin, enformasyon güçleri karşısında eriyeceği fikri genellikle tutarsızdır. Piyasanın yayılması söz konusudur.
- Sınıf yapısı parçalanabilir, ancak eşitsizlik süreklidir.

Post-Modern Toplum Teorisi

- 1960'ların sonundaki kriz, aynı zamanda modern teorilerin krizi anlamına geliyordu.
- Büyük ve kapsayıcı teorilerin statik olduğu, batı merkezilik içerdiği ve merkezileştirici öğeler barındırdığı için tahakkümcü olduğu düşünülüyordu.
- Bu nedenle sosyal teoriden çok farklılıkların anlaşılması değer kazandı.
- Sosyal teorinin sahip olduğu Aydınlanmacı temellerin tutarlılığı tartışma konusu yapılmıştır.

Post-Modern Toplum Teorisi

- Büyük toplumsal fikirlerin sonu, aynı zamanda kapsayıcı teorilerin sonu demektir.
- Toplum kavramının kendisi, fazlasıyla totaliter bulunmuş ve failin doğrudan “anti-iradeci” tanımının aslında özgürleşimci pratikleri engellediği düşünülmektedir.
- Yapıların her biri hem geçersiz hem otoriterdir. Bu nedenle bu eğilimlere “yapı-bozumcu sosyal teori” de denilmektedir.

Post-Modern Toplum Teorisi

- Ayrıca sosyal teorideki temel eğilimlerin “fail” sorununa odaklanmaları, onu rasyonellikle veya irade dışı öğeler ile yapılaşmış biçimde algılamasının geçersizliğine odaklanılmıştır.
- Şu ana kadar tüm teoriler, modern toplumu anlayabilmek için tarih dışı düzenlilikler ve rasyonel temeller aradılar.
- Ancak post-modern teori, bu temelciliği reddeder ve yerine görecelilik ve akıl dışılığı yerleştirir.

Post-Modern Toplum Teorisi

- Toplumunu belli bir temelden anlamaya çalışmak, bazı gruplara ayrıcalık ve iktidar sağlar ve diğer grupları güçsüzleştirir.
- Büyük anlatılar ve metalaşmış ilişkiler geçersizdir.
- Lyotard, bu eğilimi şöyle tanımlar: bütünlüğe karşı savaş açalım...”
- Artık sosyal teori bilgisi küçük yerelleşmiş anlatılara odaklanır.

Michel Foucault

- Fransız düşünür temelde, modern toplumsal kurumların tahakküm yaratıcı bir niteliğe sahip olduğunu ve “özne” üzerinde baskı mekanizmaları kurduğuna inanır

Michel Foucault

- Özerk ve anlam veren özne fikrini reddeder. Bu tür bir varsayım bilginin iktidar yönünü ön plana çıkaracaktır.
- Temelde tüm modern kurumlar, birer söylem düzeyinde ele alınmalıdır.
- Bilgi ise farklı iktidar pratikleri tarafından şekillendirilen niteliğe sahiptir.
- Bu nedenle iki temel kavram kullanır: “bilginin arkeolojisi” ve “iktidarın soybilimi”

Michel Foucault – Bilginin arkeolojisi

- Modern bilme biçimlerinin, verili bir zamanda özel bir söylem içinde söylenebilenlerin tümünün olanağını belirleyen kurallar dizisini arar.
- Temelde her bir toplumsal bilgi türünün “doğru söyleme” biçimleri tarafından belirlenir. Ancak doğrular her zaman söylemseldir.
- Önemli olan bir arkeologun yaptığı gibi söylemlerin geçerlilik kodlarının temellerini anlamaktır.
- Böylece ayrıca disipline eden yönleri ortaya çıkar.

Michel Foucault – İktidarın Soybilimi

- Bilgi ve iktidar ayrılmaz bir biçimde birbirlerine bağımlıdırlar.
- Soybilim her bir bilgi veya iktidar türünün kendilerini nasıl doğal yasalar olarak ortaya koyduğuyla ilgilenir.
- Dahası soybilim insan bilimleri içindeki bilgi iktidar ilişkisini ve bedenlerin düzenlenmesi, davranışların yönetilmesi ve benliğin oluşumuyla ilgili pratiklere odaklanır.

Michel Foucault

- Söylem üzerinden kurulan iktidar biçimleri, Aydınlanmanın varsaydığı ilkel vahşilikten karmaşık toplum sistemlerine doğru kurduğu ilerleme çizgisini reddeder.
- Her toplum farklı biçimler kendi iktidar türlerini, kendi söylemsel kapasitelerini geliştirerek oluşturur.
- Bu bakımdan tarih bir egemenlik sistemidir ve bilgi biçimlerine bağlı olarak egemenlik sürekli yer değiştirir.

Delilik ve Uygarlık

- Foucault, “Delilik ve Uygarlık” ve “Deliliğin Tarihi”nde modern bilimin psikoloji ve psikiyatri üzerinden insan davranışını nasıl şekillendirdiğini ve denetim altına aldığını inceler.

Delilik ve Uygarlık

- Deliliğin bir normal tanımına dayandığını ve normdan sapış olarak ele alındığını düşünür.
- Dolayısıyla, “akıl” rehber edinildiği Aydınlanma çağının bir icadıdır. Yani önce norm daha sonra sapmalar icat edilmiştir.
- Delilik yada akıl hastalığının bir başka yönü sıkı bir tecrit mekanizmasıyla beraber işlemesidir.
- Akıl norm olarak kabul edildikten sonra, akıl hastaları toplumdaki soyutlandı (tımarhaneler ve akıl hastaneleri)

Delilik ve Uygarlık

- Psikiyatri ve Psikoloji bu nedenle “delilerin” incelenmesine değil, normun güçlendirilmesi işlevini görür.
- “Psikiyatrik uygulama dediğimiz şey, çağdaş toplumda tımarhane yoluyla korunan ve pozitivistlerin mitleri tarafından üzerine örtü çekilen bir ahlaki taktiktir...”

Hapishanenin Doğuşu

- Normları yerleştirmenin başkaca bir yolu da “suç”un kullanılmasıdır.
- Foucault’un çıkış noktası, suçların 18.yy’a kadar işkenceler bastırılmaya çalışılması ancak modern toplumlarda kapatılmaya tabi tutulmasıdır.

Hapishanenin Doğuşu

- İşkenceden kapatılmaya dönüşme temelde, insani adalet sisteminin bir parçası olarak görülür.
- Ancak Foucault temel amacın, işkencelerin yarattığı karışıklığı körükleme eğilimi yerine, kapatılma rasyonel, düzenli ve ayrıntılıydı.
- Böylece ekonomik maliyet düştü, buna karşın etkinlikler artmıştır.
- Kapatılma, daha iyi cezalandırmak için bedenlerin ehlileştirilmesini içerir.
- Ancak asıl önemi, sadece suçluların değil tüm toplumun gözetilmesini içerir.

Hapishanenin Doğuşu

- Hapishaneler temelde gözetimin içselleştirilmesi, hiyerarşileştirilmesi ve normalleştirilmesine katkıda bulunur.
- Kapatılma büyük kitleleri suç için caydırmaktan çok, gözetim sisteminin toplumun geneline yayılmasını içerir ve aynı akıl hastalığı gibi normu güçlendirici bir işlevi vardır.
- “hapishanelerin tümünün okullara, fabrikalara, bankalara ve hastanelere benzemesi şaşırtıcı mıdır?”

Hapishanenin Doğuşu

- Akıl hastanesinden hapishaneye ve oradan topluma geçiş, doğrudan normallik algılamalarıyla ilişkilidir.
- Hapishane görevlileri mahkumları, psikiyatrlar akıl hastalarını yargıladıkça öğretmenler, bilim adamları ve mühendisler gibi çok sayıda küçük yargıçlar alanı genişledi
- Tüm yargılama ağı, bilimsel bilginin normun güçlendirilmesi yönünde nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Post-modern Teorinin Eleştirisi

- Postmodernistler, dűőnsel gűclű fikirler sunamadıkları ve bilimsel standart düzeyine ulaşamadığı için eleřtirilir (Sokal Vakası)
- Fikirlerin ikna ediciliğini doğruluktan inanmaya kaydırır.
- Radikal eleştiriye rağmen, modern toplum teorisinin imkanlarından yararlanır.
- Fikirler, bulanık, soyut, tutarsız ve anlamsızdır.

Post-modern Teorinin Eleştirisi

- Büyük kuramların eleştirisine rağmen, çoğu zaman onun bir parçasıdır.
- Modern toplumları eleřtirme konusunda normatif temelden yoksundurlar.
- Özne kuramını reddederler ancak yerine alternatif bir yaklaşım koyamazlar.
- Derin bir kötümserlik taşırlar. Ancak devamlılıkları algılayamazlar.

Okuma Önerisi

- Bayram, Ahmet Kemal (2003), “İktidar Çözümlerinde Bir Mihenik:Michel Foucault”, **Bilgi**, 7 (2), 33 – 47,
<http://www.bilgidergi.com/uploads/2003Bayram.pdf>